

«De Wilde, Ooms and Versyp» («Vagrancy») v. Belgium
(application № 2832/66, № 2835/66, № 2899/66)

Judgment

18 June 1971

Переклад Дмитра Ягунова
Translated by Dmytro Yagunov

ПРОЦЕДУРА

1. Справи *De Wilde, Ooms* та *Versyp* були передані до Суду Урядом Королівства Бельгія (далі – Уряд). Справи походять із заяв, поданих у 1966 році до Європейської комісії з прав людини (далі – Комісія) за статтею 25 Конвенції громадянами Бельгії – *Jacques De Wilde, Franz Ooms* та *Edgard Versyp* – щодо певних аспектів бельгійського законодавства про бродяжництво та його застосування до вказаних трьох осіб. У 1967 році Комісія постановила об'єднати вказані заяви, оскільки вони були визнані прийнятними, і 19 липня 1969 року вона ухвалила щодо них звіт, передбачений статтею 31 Конвенції. Звіт було передано до Комітету міністрів Ради Європи 24 вересня 1969 року.

Заяву Уряду, яка посилалася на ст. ст. 45, 47, 48 Конвенції, було подано до Секретаріату Суду 24 жовтня 1969 року упродовж 3-х місяців, встановлених статтями 32 (1) і 47.

...

12. Після остаточного закриття провадження та закритого засідання Суд ухвалює це рішення.

ФАКТИ

13. Метою заяви Уряду є передача справ *De Wilde, Ooms* та *Versyp* для ухвалення рішення Судом. У ряді пунктів Уряд висловлює свою незгоду з думкою, викладеною Комісією в її звіті.

14. Факти трьох справ, як вони впливають із зазначеного звіту, меморандумів Уряду та Комісії, інших наданих документів та адрес представників, які постали перед Судом, можна підсумувати таким чином:

Справа *De Wilde*

15. *Jacques De Wilde*, громадянин Бельгії, народився 11 грудня 1928 року в Шарлеруа, провів більшу частину свого дитинства у дитячих будинках. Досягнувши повноліття, він записався до французької армії (Іноземного легіону), де прослужив 7,5 років. Як власник [пенсійних] книжок для отримання 50% пенсії за інвалідністю та військової пенсії, заявник шокварталу отримує від французької влади суму, яка в 1966 році становила 3217 BF. Він має роботу як сільськогосподарський робітник – принаймні час від часу.

16. 18 квітня 1966 року об 11:00 заявник з'явився до поліцейської дільниці в Шарлеруа та заявив, що він безуспішно шукає роботу, що він не має ані даху над головою, ані грошей, оскільки французьке консульство в Шарлеруа відмовило йому в авансі на наступний внесок його пенсії, який має виплачуватися 6 травня. Він також заявив, що «ніколи» до того часу «не вважався бродягою». Того ж дня, о 12:00 пан *Meyskens*, заступник суперінтенданта поліції, дійшов висновку, що *De Wilde* є бродягою, та передав заявника у розпорядження прокурора у Шарлеруа; водночас заступник суперінтенданта звернувся до компетентних органів з проханням надати йому інформацію про *De Wilde*. Через кілька годин після того, як заявника позбавили свободи з 11:45 ранку, *De Wilde* намагався втекти, проте заявника одразу ж спіймав поліцейський, і *De Wilde* подав скаргу щодо повноважень поліції «тримати його під арештом протягом 24-х годин». [При цьому] *De Wilde* погрожував покінчити життя самогубством.

Інформаційна записка від 19 квітня 1966 року засвідчила, що в період з 17 квітня 1951 року до 19 листопада 1965 року заявника було тринадцять разів засуджено судами спрощеної юрисдикції (*courts of summary jurisdiction*) або поліцейськими судами (*police courts*), і що, всупереч його твердженням, він як бродяга п'ять разів у минулому передавався у розпорядження Уряду.

17. 19 квітня 1966 року, близько 10 години ранку, поліцейський суд у Шарлеруа, переконавшись у «особистості, віці, фізичному та психічному стані та способі життя» *De Wilde*, на відкритому слуханні та після надання йому надали можливість відповісти, що встановлені обставини, за якими *De Wilde* постало перед судом. Згідно зі статтею 13 Закону від 27 листопада 1891 року «Про припинення бродяжництва та жебракування» («Закон 1891 року») суд передав заявника «у розпорядження Уряду для утримання в центрі бродяжництва упродовж 2-х років» та доручив «прокуратурі виконати наказ».

18. Після ув'язнення – спочатку в закладі у *Wortel*, а потім з 22 квітня 1966 року в закладі *Merksplas*, – *De Wilde* був відправлений 17 травня 1966 року до медико-хірургічного центру у *St. Gilles-Brussels*, звідки 9 червня 1966 року його повернули до установи *Merksplas*.

28 червня 1966 року заявника перевели до дисциплінарної в'язниці *Turnhout* за відмову працювати (пункт 2 статті 7 Закону 1891 року), а 2 серпня 1966 р. – до в'язниці *Ніу* для судових засідань у кримінальному суді, який 19 серпня 1966 року засудив заявника до 3-х місяців позбавлення волі за крадіжку з житлового будинку. Невдовзі після цього заявника повернули до в'язниці *Turnhout*.

19. 31 травня та 6 червня 1966 року, тобто приблизно через 1,5 місяці після його арешту та через 4 тижні після відправлення свого першого листа до Комісії (3 травня 1966 року), заявник подав заяву Міністру юстиції, посилаючись на статті 3 та 4 Конвенції. Заявник підкреслив той факт, що 6 травня 1966 року він отримав 3217 BF в якості пенсії, та виявив здивування, що його досі не звільнили. Заявник також скаржився на те, що його примушували працювати за погодинну оплату 1,75 BF. Він додав, що відмовився працювати на знак протесту проти поведінки керівника блоку у в'язниці *Merksplas*, який незаконно стверджував, що має право «забрати» у нього 5% його пенсії. Нарешті, заявник скаржився на дисциплінарні заходи, вжиті у зв'язку з такою відмовою, – у вигляді перебування в окремій камері та ув'язнення без пільг. Також заявник скаржився на перешкоджання його листуванню. 7 червня 1966 року Міністерство юстиції звернулося до начальника в'язниці *St. Gilles* з вказівкою повідомити заявника, «що його запит щодо звільнення» від 31 травня 1966 року «буде розглянуто в належний час».

13 червня 1966 року заявник знову подав скаргу, а згодом – 12 липня 1966 року – ще одну. У вказаній останній скарзі заявник просив Міністра надати йому роз'яснення, чому його перевели до в'язниці *Turnhout*. Заявник також зазначив, що в цьому закладі немає роботи, яка б дозволила йому заробити свої «заощадження для цілей звільнення». 15 липня 1966 року Міністерство повідомило його про те, що звільнення заявника до закінчення встановленого строку може «порушуватися» «за умови, що його поведінка на роботі (є) задовільною», а також (було) «вжито відповідних заходів для повернення [заявника] до суспільства».

8 серпня 1966 року *De Wilde* знову написав Міністру. Завдяки своїй пенсії, як він стверджував, у нього «достатньо грошей»; у будь-якому разі «накопичення від його праці» склали вже понад 4000 BF. Що стосується його реабілітації, то заявник наголошував, що його тримання під вартою робить це «неможливим», адже ув'язнення заважає йому вільно листуватися з роботодавцями, а службовець з питань соціального забезпечення не може йому допомогти. Тим не менш, 12 серпня 1966 року Міністерство дійшло висновку, що його заява «не може наразі бути задоволена».

13 серпня 1966 року заявник ще раз написав Міністру, стверджуючи, що він може знайти харчування й житло та працювати на фермі.

20. 25 та 26 жовтня 1966 року Міністерство юстиції вирішило, що після закінчення строку покарання, який він отримав 19 серпня, заявник може бути звільнений після

того, як його реабілітація буде забезпечена Управлінням соціальної реабілітації Шарлеруа (*стаття 15 Закону 1891 року*).

16 листопада 1966 року *De Wilde* звільнився у Шарлеруа. Його ув'язнення тривало трохи менше 7 місяців, з яких 3 місяці він провів, відбуваючи вирок суду.

21. Відповідно до звіту Управління пенітенціарних установ, заявник отримав лише одне дисциплінарне стягнення від початку його ув'язнення (19 квітня 1966 року) до дати подання заяви до Комісії (17 червня 1966 року): за відмову працювати у *Merksplas* йому не дозволили відвідувати кінотеатр або приймати відвідувачів у загальній кімнаті для відвідувань до його переведення до *Turnhout*.

22. У своїй заяві, поданій до Комісії 17 червня 1966 року (*№ 2832/66*), *De Wilde* посилався на статті 3 та 4 Конвенції. По-перше, заявник скаржився на своє «свавільне затримання», що мало місце за відсутності будь-якого злочину з його боку, без засудження та попри наявність у нього фінансових ресурсів. Заявник також протестував проти «рабства» та «підневільного стану», які, на його думку, були результатом покладення на нього зобов'язання працювати за абсурдно низьку зарплату та під страхом дисциплінарних санкцій.

Комісія оголосила заяву прийнятною 7 квітня 1967 року; до цього Комісія видала розпорядження про об'єднання справи зі скаргами заявника *Franz Ooms* та заявника *Edgard Versyp*.

Справа *Franz Ooms*

23. 21 грудня 1965 року, о 6:15, *Franz Ooms*, громадянин Бельгії, який народився 12 квітня 1934 року у *Gilly*, повідомив пану *Renier*, заступнику суперінтенданта поліції у *Namur*, щоб «з ним поводитися як з бродягою, допоки хтось із соціальних служб не знайде йому роботу, де б йому могли надати харчування та житло в очікуванні звичайної роботи». Він пояснив, що останнім часом жив зі своєю матір'ю у *Jumet*, але вона більше не може забезпечувати його утримання; що він втратив роботу монтувальника риштувань у *Marcinelle* та, не зважаючи на усі свої зусилля, більше місяця не міг знайти іншу роботу; що він більше не мав засобів до існування і що він був «засуджений» у 1959 році за бродяжництво поліцейським судом у *Jumet*.

24. Того ж дня, приблизно о 10:00, поліцейський суд у *Namur*, впевнившись у «особі, віці, фізичному та психічному стані та способі життя» *Franz Ooms*, розглянув у відкритому судовому засіданні справу заявника та надав йому можливість подати пояснення щодо обставин, які стали причиною його притягнення до суду. Відповідно до статті 16 Закону 1891 року суд передав його «у розпорядження Уряду для утримання під вартою в будинку допомоги» та наказав «прокурору виконати цей наказ».

25. Певний час заявника утримували у *Wortel*, а іноді – у *Merksplas*. Заявник також провів кілька тижнів у тюремному медико-хірургічному центрі у *St. Gilles-Brussels* (червень 1966 року).

26. 12 квітня 1966 року, тобто менше ніж через 4 місяці після його арешту та приблизно за 5 тижнів до звернення до Комісії (20 травня 1966 року), заявник звернувся до Міністра юстиції з проханням про своє звільнення. Заявник стверджував, що хворий на туберкульоз і що його родина погодилася взяти його назад де себе та помістити до санаторію.

5 травня 1966 року Міністерство, отримавши негативний висновок лікаря та директора закладу *Merksplas*, визнало запит передчасним.

6 червня 1966 року *Franz Ooms* знову подав клопотання про звільнення – цього разу до Прем'єр-міністра. Заявник стверджував, що, оскільки «він був хворий з моменту затримання», він не зміг заробити власною працею 2000 BF, необхідних для компенсації своїх заощаджень після звільнення, і повторив, що його мати готова надати йому прихисток та піклуватися про нього. Міністерство юстиції, якому канцелярія Прем'єр-міністра передала запит, і цього разу вважало його передчасним; 14 червня 1966 року Міністерство юстиції доручило начальнику в'язниці *St. Gilles* повідомити про це заявника.

25 червня 1966 року відділ соціального забезпечення *Salvation Army* в Брюсселі засвідчив, що заявник «отримає роботу та житло в (їх) закладах негайно після його звільнення».

1 липня 1966 року заявник надіслав цю заяву директору соціального поселення у *Wortel*, але відповіді не отримав.

Його мати, *Mme. Ooms*, підтвердила заяви свого сина листом від 15 липня 1966 року тому ж директору [соціального поселення]. У своїй відповіді від 22 липня 1966 року директор попросив її надати довідку з місця роботи, зазначивши, що «на час можливого звільнення» заявник, окрім місця відпочинку, повинен мати «певну роботу, за якою він (міг) би забезпечити своє утримання».

16 липня 1966 року *Mme. Ooms* також написала Міністру юстиції з проханням про «помилування (її) сина».

3 серпня 1966 року Міністерство повідомило їй, що заявник буде звільнений, коли «він (заробить) своєю тюремною працею суму грошей, передбачену правилами як заощадження бродягами, інтернованими на невизначений період у розпорядження Уряду».

31 серпня 1966 року у звіті від, складеному для Міністерства юстиції, директор поселення *Wortel* зазначив, що *Franz Ooms* уже отримав кілька кримінальних вироків, що це було його четверте затримання за бродяжництво, що його поведінку не можна охарактеризувати як зразкову, і що його зарібок становив лише 400 BF.

Відповідно до медичної довідки, доданої до звіту, медичний огляд заявника не виявив нічого загрозливого.

6 вересня 1966 року, як наслідок, Міністерство доручило директору повідомити затриманого, «що його скарги було визнано необґрунтованими».

26 вересня 1966 року *Franz Ooms* знову звернувся до Прем'єр-міністра з проханням. Для виправдання цього кроку він назвав негативне ставлення Міністерства юстиції. *Franz Ooms* заявив, що став жертвою «жахливої несправедливості», яку він приписував тому, що був валлонцем. *Franz Ooms* стверджував, зокрема, що 23 березня 1966 року у *Merksplas* його було покарано трьома днями камери та місячним ув'язненням без привілеїв за те, що він відмовився спати у смердючому гуртожитку, де всю ніч не горіло світло, що він був замкнений голим, а згодом був ізольований «легко одягненим» у морозильній камері, що спричинило напад пневмонії та туберкульозу, через що йому довелося провести три місяці у санаторії закладу *Merksplas*. Він також протестував проти відхилення багатьох клопотань про звільнення, поданих як ним самим, так і його матір'ю. Нарешті *Franz Ooms* оголосив про свою згоду на відкриття розслідування з метою перевірки правдивості його тверджень і заявив, що він готовий вжити заходів, у разі необхідності, у «національному органі» у значенні статті 13 Конвенції.

Через два дні канцелярія Прем'єр-міністра повідомила заявника, що його лист було передано до Департаменту юстиції.

21 грудня 1966 року *Franz Ooms* був звільнений *ex officio* у Шарлеруа, через рік після передачі його у розпорядження Уряду (*стаття 18, перше речення, Акту 1891 року*).

27. У своїй заяві, поданій до Комісії 20 травня 1966 року (*№ 2835/66*), заявник зазначив, що він перебуває у санаторії закладу *Merksplas*, але що його мати погодила госпіталізувати його у «цивільній» клініці. Він додав, що його хвороба повністю завадила йому працювати та, як наслідок, таким чином заробити 2000 BF для своїх заощаджень після звільнення; у будь-якому випадку, йому знадобиться щонайменше рік, щоб заробити таку суму, з розрахунку 1,75 BF на годину. Тому він був здивований тим, що Міністерство юстиції визнало його прохання про звільнення передчасним.

15 червня 1966 року *Franz Ooms*, який тим часом був переведений до в'язниці у *St. Gilles-Brussels*, доповнив свою первісну заяву. *Franz Ooms* заявив, що на даний момент вилікувався від свого легеневого захворювання, викликаного поганим поведженням та недоїданням, але його хвороба залишила «сліди», які унеможливили виконання «жодної важкої роботи». Він також наголосив, що його мати, яка отримує пенсію, хоче, щоб він проживав разом з нею. За цих обставин заявник вважав, що має право на звільнення, і скаржився на відмову бельгійської влади визнати це право. Посилаючись на пункт 3(b) і пункт 3(c) статті 6 Конвенції, заявник також стверджував, що після свого арешту він марно просив надати йому безкоштовну правничу допомогу; цей факт був оскаржений у Суді представником Уряду.

11 лютого 1967 року ту частину заяви, де *Franz Ooms* скаржився – очевидно, у наступних листах – на жорстоке поводження щодо нього, а також на порушення його свободи совісті та релігії (стаття 3, стаття 9 Конвенції) було оголошено неприйнятною як явно необґрунтовану (*Додаток II до звіту Комісії*).

7 квітня 1967 року Комісія оголосила решту його скарги прийнятною після того, як ухвалила об'єднати її із скаргою заявника *Jacques De Wilde* та скаргою заявника *Edgard Versyp*.

Справа *Versyp*

28. *Edgard Versyp*, громадянин Бельгії, який народився у *Bruges* 26 квітня 1911 року, працює, принаймні час від часу, креслярем; він, здається, мав місце постійного перебування у *Schaarbeek*.

3 листопада 1965 року, о 21:00, *Edgard Versyp* з'явився перед паном *Meura*, заступником суперінтенданта поліції у Брюсселі; при ньому був лист з відділу соціальної реабілітації з проханням надати йому нічний притулок. *Edgard Versyp* заявив, що не має постійного місця проживання, роботи чи ресурсів, та «(благав) відправити його до соціального поселення»; він зазначив, що «раніше (був) у *Merksplas*» і не бажав «жодного іншого рішення». Провівши ніч у муніципальному ізоляторі, де він уже перебував напередодні ввечері, о 9:00 4 листопада 1965 року заявника забрала служба соціальної реабілітації. Того ж дня ця служба засвідчила, що в межах своїх послуг були стурбовані тим, що немає жодних заперечень проти того, щоб *Edgard Versyp* «перебував лише під контролем прокурора з огляду на його можливе розміщення у державному закладі соціального забезпечення»: заявник був «добре відомий відділу постпенітенціарного нагляду та відділу з питань бродяг», а спроби його реабілітації поки що не вдалися через «апатію заявника, неробство та слабкість до алкоголю»; у будь-якому випадку, заявник відмовлявся від «будь-яких інших соціальних дій», окрім свого затримання. Як наслідок, *Edgard Versyp* одразу потрапив у розпорядження прокуратури.

29. Через кілька годин поліцейський суд у Брюсселі, впевнившись у «особі, віці, фізичному й психічному стані та способі життя» заявника, розглянув справу у відкритому засіданні, попередньо надавши *Edgard Versyp* можливість подати пояснення щодо обставин, які стали підставою для його притягнення до суду. Відповідно до статті 13 Закону 1891 року [поліцейський] суд передав заявника «у розпорядження Уряду для утримання в центрі для утримання бродяг упродовж наступних 2-х років». Суд доручив виконання цього наказу прокурору, який того самого дня, 4 листопада 1965 року, надав доручення директору центру для утримання бродяг *Merksplas* прийняти *Edgard Versyp* до вказаної установи.

30. У різні періоди заявника утримували в установах *Wortel*, *Merksplas* та *Turnhout*.

31. 7 лютого 1966 року, тобто більше ніж через 3 місяці після його взяття під варту та більше ніж за 6 місяців до звернення до Комісії (16 серпня 1966 року), *Versyp* написав Міністру юстиції з установи *Wortel* з проханням перевести його до одиночної камери у *Merksplas*. Його клопотання не було передано до Брюсселя через запланований візит генерального інспектора, який наступного дня задовольнив вказане клопотання.

10 травня 1966 року *Edgard Versyp* висунув вимогу перевести його з установи *Merksplas* до в'язниці *St. Gilles-Brussels*, де, на його думку, керівник Служби соціальної реабілітації буде успішним у тому, щоб заявник «зміг працювати у вільному суспільстві», щоб він міг «жити, як чесний громадянин». Він заявив, що життя «з іншими бродягами у *Wortel* та *Merksplas*» «зруйнувало» його моральний дух і що він нехтував своєю роботою, оскільки йому двічі довелося лікуватися в лікарні; він, однак, пообіцяв більш ефективно займатися «(своєю) справою за межами установи, щоб уникнути повторення подібної ситуації».

У звіті від 16 травня директор закладу *Merksplas* зазначив, що *Edgard Versyp*, який мав 9 судимостей та 4 рази затримувався за бродяжництво, провів більшу частину свого ув'язнення в одиночній камері та не зміг адаптуватися до громадського життя. Тому директор запропонував перевести заявника до режиму одиночного ув'язнення (*op zijn vraag naar een celgevangenis*) відповідно до його прохання.

23 травня 1966 року, як наслідок, заявника відправили до в'язниці *Turnhout*, а не до в'язниці *St. Gilles-Brussels*.

6 червня 1966 року заявник поскаржився на це в Міністерство юстиції, яке наказало повернути його до установи *Wortel*.

22 серпня 1966 року заявник звернувся до Міністерства з проханням надати йому можливість реабілітуватися «в суспільстві відповідно до (його) здібностей через відділи Соціальної служби Брюсселя».

6 вересня 1966 року адміністрація установи *Wortel* на доручення Міністерства повідомила заявника, що його справу буде розглянуто, коли сума його заощаджень для цілей звільнення покаже, що заявник здатний виконувати належну роботу.

26 вересня 1966 року заявник опротестував вказану вище відповідь до Міністерства. За його словами, йому «*нідступними методами*» перешкодили заробити що-небудь як у *Wortel*, так і у *Turnhout*, щоб «*його потім можна було утримувати ще довше*». Таким чином, посадові особи установи *Wortel* хотіли змусити його виконувати роботу (збирання картоплі), для якої він не був придатний, після чого відмовили йому в іншій роботі, яку він міг би виконувати. Крім того, Міністерство нібито заборонило йому листуватися з Комісією, але безуспішно, оскільки він послався на положення та повідомив прокуратуру. Іншими словами, він вказував на атмосферу ворожості, яка спонукала його змінити *Wortel* на *Merksplas*, або ще краще, на в'язницю *St. Gilles*, де, як він стверджував, служба соціальної реабілітації знайде йому відповідну роботу та житло «*у гуртожитку у місті Брюссель*».

Міністерство юстиції залишило цей лист без подальших дій; 28 вересня 1966 року директору соціального поселення у *Wortel* було запропоновано повідомити про це заявника.

1 серпня 1967 року адміністрація поселення *Wortel* дала схвальний висновок щодо нового прохання про звільнення, яке він подав деякий час до того; адміністрація поселення *Wortel* відзначила, серед іншого, що йому було б легше знайти роботу саме у цей час, аніж після закінчення строку, встановленого в 1965 році брюссельським магістратом (тобто в листопаді 1965 року).

10 серпня 1967 року заявник був звільнений згідно з рішенням Міністерства від 3 серпня (*стаття 15 Закону 1891 року*) після 1 року, 9 місяців та 6 днів ув'язнення.

32. У скарзі, яку заявник подав до Комісії 16 серпня 1966 року (*№ 2899/66*) та доповнив її 6 вересня 1966 року, заявник посилався на статтю 4, статтю 5, пункт 3(с) статті 6 Конвенції. Насамперед, заявник скаржився на своє затримання: він підкреслив, що мав постійне місце проживання у *Brussels-Schaarbeek* та ніколи не жебракував, і тому був здивований тим, що його помістили до центру для бродяг.

Крім того, заявник стверджував, що 4 листопада 1965 року у нього не було можливості захистити себе перед поліцейським судом Брюсселя, оскільки слухання тривало «ледве дві хвилини», і йому не було надано безоплатну правничу допомогу.

Заявник також скаржився на різні особливості режиму, якому він піддавався. Для того, щоб запобігти накопиченню 2000 BF, необхідних для створення заощаджень для цілей звільнення, заявника, як за його словами, залишили без достатньої роботи упродовж декількох місяців.

Загалом, додав заявник, директори різних установ діяли узгоджено, щоб максимально продовжити утримання бродяг; Уряд, зі свого боку, «заохочував» бродяжництво, що забезпечувало Уряд майже безкоштовною робочою силою безкоштовно (1,75 BF на годину фізичної роботи) та надприбутки.

Нарешті, заявник стверджував, що його численні листи, адресовані компетентним органам, таким як, наприклад, інспектор тюрем, прокуратура (липень 1966 року) і Міністр юстиції (червень і серпень 1966 року), незмінно поверталися «до директора», який залишав їх без реагування; ці листи не були предметом жодного рішення або, як і його запит про передачу до Брюсселя, мали результатом відмову. Один з них, адресований 7 лютого 1966 року Міністру юстиції рекомендованою поштою, директор установи *Wortel* навіть піддав цензурі, в результаті чого вказаний лист і не було надіслано адресату.

7 квітня 1967 року Комісія оголосила скаргу прийнятною; вона була об'єднана з скаргою заявника *Jacques De Wilde* та скаргою заявника *Franz Ooms*.

Фактори, спільні для трьох справ

33. Згідно зі статтею 347 КК Бельгії 1867 року «бродягами є особи, які не мають постійного місця проживання, засобів до існування та постійного ремесла або професії». Ці три умови є сукупними: вони мають бути виконані одночасно щодо однієї особи.

34. Раніше бродяжництво вважалося проступком (*misdemeanour*) (Кримінальний кодекс 1810 року) або дрібним злочином (*petty offence*) (Закон від 6 березня 1866 року), але після набрання чинності Законом 1891 року бродяжництво вже більше не є кримінальним правопорушенням: лише бродяжництво за «обтяжливих обставин» як визначені ст. ст. 342 – 345 чинного КК, є кримінальним злочином, і ці статті не були застосовані до жодного з трьох заявників. «Просте» бродяжництво розглядається відповідно до Закону 1891 року.

35. Згідно зі статтею 8 вказаного Закону «кожна особа, яку затримано як бродягу, має бути заарештована та передана до поліцейського суду», який складається з одного судді (*magistrate*). Прокурор або суд, тим не менш, можуть ухвалити рішення про тимчасове звільнення відповідної особи (стаття 11).

«Заарештована особа повинна бути доставлена до магістрату упродовж 24-х годин у звичайному порядку або на вимогу прокурора наступного дня». Якщо така особа вимагає, «їй (має бути) надано триденну відстрочку для підготовки свого захисту» (Стаття 3 Закону від 1 травня 1849 р.); при цьому ані *Jacques De Wilde*, *Franz Ooms*, ані *Edgard Versyp* не скористалися цим правом.

36. Якщо після з'ясування «особи, віку, фізичного й психічного стану та способу життя» особи, яка постала перед ним (стаття 12), магістрат доходить висновку, що така особа є бродягою, застосовується стаття 13 або стаття 16 Закону 1891 року.

Стаття 13 стосується «працездатних осіб, які замість того, щоб заробляти собі на існування, використовують благодійність як професійні жебраки», а також «осіб, які через неробство, пияцтво або розпусту живуть у бродяжництві».

Стаття 16 вказує на «осіб, виявлених жебракуючими або підібраних як бродяг, якщо жодна з обставин, зазначених у Розділі 13 ... не застосовується».

У першому випадку суд передає бродягу «у розпорядження Уряду для тримання під вартою в центрі для бродяг не менше ніж на 2 та не більше як на 7 років»; у другому випадку суд може «передати (його) у розпорядження Уряду для тримання під вартою в будинку допомоги» на невизначений період, який у жодному разі не може перевищувати року (див. пункт 40 нижче).

Стаття 13 була застосована до *Jacques De Wilde* та *Edgard Versyp*, а стаття 16 – до *Franz Ooms*.

Різниця між «*reformatory institutions*», які називаються «центрами для бродяг», і «*assistance homes*» або «поселеннями соціального забезпечення» (*welfare settlements*)

(ст. ст. 1, 2 Закону) стала суто теоретичною; вона замінено системою індивідуального поводження з ув'язненими.

Перебування у центрі для бродяг включається до переліку судимостей; крім того, бродяги, «передані в розпорядження Уряду», мають обмежену виборчу дієздатність (ст. ст. 7, 9 Виборчого кодексу).

37. Магістрати є частиною судової влади та мають статус посадової особи, наділеної судовою владою, з гарантіями незалежності, які передбачає цей статус (ст. ст. 99, 100 Конституції). Касаційний суд, однак, вважає, що рішення, винесені ним відповідно до ст. ст. 13, 16 Закону 1891 року, є *адміністративними актами*, а не рішеннями за значенням пункту 1 розділу 15 Закону від 4 серпня 1832 року. Таким чином, вони не підлягають ані зміні, ані оскарженню, ані касаційному перегляду, за винятком випадків, коли вони є *ultra vires* (див. пункт 159 звіту Комісії). Рішення найвищого суду Бельгії з цього приводу однакові.

Що стосується *Conseil d'État*, то наразі йому доводилося розглядати лише дві апеляції про скасування наказів про затримання за бродяжництво. У рішенні від 21 грудня 1951 року *Conseil d'État* у справі «*Vleminkx*» не визнав за потрібне досліджувати, чи рішення брюссельського поліцейського суду, прийняте 14 липня 1950 року відповідно до статті 13 Закону 1891 року, вийшло від органу влади, який «діяв як адміністративний орган у значенні статті 9 Закону від 23 грудня 1946 року»; апеляцію пана *Vleminkx*, подану 31 липня 1950 року, було відхилено через те, що: «оскаржене рішення (було) *попереднім рішенням*, після якого (було) ухвалене рішення Уряду затримати апелянта в центрі для бродяг ...; апелянт (не міг) довести, що він зацікавлений у скасуванні рішення, яке лише (дозволяло) Уряду затримати його, тоді як фактичне рішення, за яким його було інтерновано, (не) було оскаржено».

Натомість 7 червня 1967 року, тобто через 2 місяці після того, як Комісія оголосила прийнятими скарги *Jacques De Wilde*, *Franz Ooms* та *Edgard Versyp*, *Conseil d'État* ухвалив рішення, яким скасовувала рішення, яким 16 лютого 1965 року поліцейський суд Гента (*the Ghent police court*) передав пана *Du Bois* у розпорядження Уряду відповідно до статті 16 Закону 1891 року.

Перед розглядом справи по суті *Conseil d'État* розглянула прийнятність апеляції, поданої паном *Du Bois* 14 квітня 1965 року, оскаржену Міністром юстиції. У світлі чинних законодавчих актів, підготовчої роботи до неї та «послідовної прецедентної практики звичайних судів», *Conseil d'État* висловив позицію, що передача бродяги у розпорядження Уряду не є наслідком «виявлення кримінального правопорушення», а становить «адміністративний запобіжний захід» і що рішення про його призначення має «чисто адміністративний характер», а тому відсутня «жодна форма оскарження для відповідної особи ... у звичайних судах». Було додано, що «таке адміністративне рішення магістрату» не можна розглядати як «попередній захід,

який дозволяє Уряду прийняти ефективне рішення щодо затримання, але саме по собі воно є ефективним рішенням, яке ставить відповідну особу в інше правове становище, а тому сам по собі може становити скаргу»; у будь-якому випадку, «відповідна особа негайно позбавляється волі без будь-якого подальшого рішення Уряду».

Пункт 2 статті 20 Закону від 23 грудня 1946 року про заснування *Conseil d'État* передбачає, що коли і цей орган, і «звичайний суд постановляють, що вони або компетентні, або некомпетентні розглядати одну й ту ж саму справу, конфлікт юрисдикції вирішується за клопотанням найбільш старанної сторони касаційним судом» на пленарному засіданні. Схоже, до цього часу вищий суд Бельгії не розглядав жодного такого конфлікту у справах про бродяжництво.

Уряд Бельгії деякий час розглядав реформу Акту 1891 року. Відповідно до інформації, наданої Суду 17 листопада 1970 року, законопроект, який Уряд готується подати до парламенту, передбачає, зокрема, що апеляція на рішення магістратів може бути подана до суду першої інстанції.

38. «Працездатні особи, утримувані в центрі для бродяг або в будинку допомоги», «повинні виконувати роботу, встановлену в установі» (*стаття 6 Закону 1891 року*). Особи, які, як *Jacques De Wilde* та *Edgard Versyp*, які відмовляються виконувати цю вимогу без поважних, як на думку адміністрації, причин, притягаються до дисциплінарної відповідальності. «Недуга, хвороба або покарання можуть призвести до призупинення, припинення або припинення роботи» (*Articles 64 and 95, read in conjunction, of the Royal Decree of 21st May 1965 laying down general prison regulations*).

«Якщо їх не зупинили з дисциплінарних причин», затримані бродяги мають право на «денну зарплату», відому як «надбавки». Суми утримуються «на адміністративні витрати» – «на користь держави» – і «для формування «вихідних» заощаджень», які «надаються... частково готівкою, частково одягом та інструментами». Міністр юстиції встановлює суму згаданих заощаджень при звільненні, а також, з огляду на різні категорії затриманих осіб та роботу, заробітну плату та суми, які мають бути утримані (*Sections 6 and 17 of the 1891 Act; Articles 66 and 95, read in conjunction, of the Royal Decree of 21st May 1965*).

На момент затримання трьох заявників сума заощаджень після звільнення, які мали бути таким чином накопичені (суми грошей, які бродяга може отримати з інших джерел, не враховується), була встановлена на рівні 2000 BF, принаймні для «в'язнів» соціальних поселень (*ministerial circular of 24th April 1964*).

Мінімальна погодинна допомога, яка «фактично виплачується» затриманим – за винятком будь-яких відрахувань за «марнотратство та погану роботу» – становила 1,75 BF до 1 листопада 1966 року, після чого її було збільшено на 25 сантимів (*ministerial circulars of 17th March 1964 and 10th October 1966*). Допомога не підлягала переуступці або конфіскації під час виконання та була поділена на дві рівні частини: «зарезервована частина», яка зараховувалась відповідній особі та дозволяла їй сформувати свої заощадження після звільнення, та безкоштовна

частина, яку вона отримувала негайно (*Articles 67 and 95, read in conjunction, of the Royal Decree of 21st May 1965*).

39. Відповідно до ст. ст. 20, 21, 22, 23, 24, 95 Королівського указу від 21 травня 1965 року, листування затриманих бродяг, які в цьому, а також в інших аспектах, прирівнюються до засуджених, може піддаватися цензурі, за винятком будь-якої кореспонденції на адресу захисника за власним вибором, директора установи, генерального інспектора і генерального директора пенітенціарної адміністрації, генерального секретаря Міністерства юстиції, судових органів, міністрів, голов палат законодавчих органів, Короля тощо. Їхнє листування з Комісією не згадується в цьому Указі, але Міністр юстиції повідомив керівників в'язниць та закладів соціального захисту, включно з установами *Merksplas* та *Wortel*, що «лист, адресований цьому органу не підлягає цензурі, але має бути направлений, належним чином завірений відправником для цілей відправлення за кордон ... , до юридичного відділу ..., що зобов'язується передати його до місця призначення» (*circular of 7th September 1957 as it was in force at the time of the detention of the applicants; see also paragraph 31 above*).

40. «Осіб, утримуваних у притулку для допомоги» (як *Franz Ooms*) не можна «в жодному разі тримати проти їхньої волі понад один рік» (*Section 18, first sentence, of the 1891 Act*). Вони відновлюють свою свободу по праву до закінчення цього періоду, «коли їхні заощадження (досягнуть) суми... встановленої Міністром юстиції», який, крім того, звільнить їх, якщо вважає їх затриманням більше не бути необхідним» (*Sections 17 and 18, second sentence, of the 1891 Act*).

Що стосується бродяг, утримуваних у центрі для бродяг (як *Jacques De Wilde* та *Edgard Versyp*), то вони залишають центр або після закінчення терміну від 2 до 7 років, «встановленого судом», або раніше, якщо Міністр юстиції вважає, «що немає підстав для продовження їх утримання під вартою» (*Section 15 of the 1891 Act*); накопичення заощаджень після звільнення та будь-яких інших засобів, які може мати особа, недостатньо для цієї мети.

Здається, досі жоден затриманий бродяга не подав апеляцію до *Conseil d'État* відповідно до статті 9 Закону від 23 грудня 1946 року про скасування рішення Міністра, яким було відхилено його заяву про звільнення.

41. У Комісії та Підкомісії троє заявників посилалися на статтю 4, пункт 1 статті 5, пункт 3 статті 5, пункт 4 статті 5, пункт 1 статті 6, пункт 3(b) статті 6, пункт 3(c) статті 6, статтю 7, статтю 8 та статтю 13 Конвенції.

Двоє з них, *De Wilde* та *Versyp*, також стверджували, що була порушено статтю 3 Конвенції.

42. У своїй доповіді від 19 липня 1969 року Комісія висловила думку:

- що мало місце порушення статті 4 Конвенції (дев'ять голосів проти двох), пункту 4 статті 5 (дев'ять голосів проти двох) та статті 8 (десять голосів проти одного);
- що не було порушення статті 3 Конвенції (одноголосно) та пункту 1 статті 5 (десять голосів проти одного);
- що пункт 3 статті 5 Конвенції (одноголосно), пункт 1 статті 6 (десять голосів проти одного), пункт 3 статті 6 (десять голосів проти одного) та стаття 7 (одноголосно) не підлягають застосуванню.

Крім того, Комісія висловила думку, що «більше немає необхідності розглядати статтю 13 Конвенції (одноголосно).

У звіті міститься кілька окремих думок, деякі згодні, інші – різні.

43. Після того, як справи були передані до Суду, заявники повторили, а іноді й розвинули в меморандумі, який Комісія додала до справи, більшу частину своїх попередніх аргументів. Вони висловили свою згоду чи незгоду, залежно від справи, з думкою Комісії, перед якою *De Wilde* та *Versyp* «схилилися» щодо статті 3 Конвенції.

ЩОДО ПРАВА

ЩОДО ПИТАНЬ ЮРИСДИКЦІЇ ТА ПРИЙНЯТНОСТІ, ПІДНЯТИХ У ЦИХ СПРАВАХ

44. У своїх меморандумах від лютого та червня 1970 року Уряд просив Суд, головним чином, «оголосити, що заяви, подані проти Бельгії *Jacques De Wilde* (17 червня 1966 року), *Franz Ooms* (20 травня 1966 року) та *Edgard Versyp* (16 серпня 1966 року), є неприйнятними, оскільки заявники не вичерпали національних засобів правового захисту, і тому скарги мають бути відхилені Європейською комісією з прав людини відповідно до статті 26 та пункту 3 статті 27 Конвенції».

Комісія, зі свого боку, у своєму меморандумі від квітня 1970 року просила Суд:

«(1) *В першу чергу:*

- визнати неприйнятним клопотання Уряду Бельгії про визнання того, що Комісія повинна була відхилити три скарги за статтями 26 та пунктом 3 статті 27 Конвенції, на підставі, що Суд не має компетенції переглядати рішення Комісії щодо прийнятності скарг;

(2) *субсидіарно:*

- визнати зазначене клопотання неприйнятним на тій підставі, що Уряд Бельгії позбавлений права звертатися з таким клопотанням до Суду, оскільки Уряд не висунув заперечення щодо невичерпання національних засобів правового захисту перед Комісією на стадії, на якій розглядається прийнятність заяв, що перебували на розгляді;

(3) *також субсидіарно:*

- визнати зазначену вимогу необґрунтованою, оскільки на момент подання трьох заяв до Комісії у бельгійському законодавстві не було ефективного засобу правового захисту оскарження рішень магістратів у справах про бродяжництво».

45. Під час усних слухань представник Уряду стверджував, що Суд повинен:

- «визнати, що він має повну компетенцію вирішувати питання про прийнятність заяв у справах, які наразі розглядаються, та, зокрема, перевірити, чи вичерпали або не вичерпали заявники національні засоби правового захисту»;
- «визнати, що заяви ... є неприйнятними, оскільки заявники не дотрималися положень статті 26 Конвенції».

Стверджувалося, що недотримання статті 26 Конвенції полягало не лише в невичерпанні національних засобів правового захисту, але також, у справі *Edgard Versyp*, у недотриманні 6-місячного строку.

Представники Комісії залишили без змін зауваження з цього приводу, що містяться в їх меморандумі від квітня 1970 року.

46. Таким чином, Суд просять розглянути перед будь-яким розглядом справи по суті:
- (1) чи має Суд компетенцію розглядати твердження Уряду, що ґрунтуються на стверджуваному недотриманні статті 26 Конвенції, чи то стосовно вичерпання національних засобів правового захисту, чи то щодо недотримання 6-місячного строку;
 - (2) якщо так, то чи слід вважати, що Уряд не має права оспорювати прийнятність заяв з питань невичерпання національних засобів правового захисту або, альтернативно, у справі *Versyp*, з питання порушення строку подання скарги;
 - (3) якщо Уряд не визнано таким, що не має повноважень, то чи є обґрунтованими твердження Уряду щодо неприйнятності скарг.

Щодо компетенції Суду розглядати заяви щодо невичерпання національних засобів правового захисту та затримки, подані Урядом щодо скарг, прийнятих Комісією

47. Щоб визначити, чи має Суд компетенцію розглядати заяви Уряду, який заперечує проти розгляду цих заяв, Суд посилається на текст Конвенції, а особливо на статтю 45 Конвенції, яка визначає його компетенцію *ratione materiae*. Ця стаття визначає, що «юрисдикція Суду поширюється на всі справи (*«toutes les affaires»*), що стосуються тлумачення та застосування ... Конвенції, які Високі Договірні Сторони або Комісія передають йому на розгляд відповідно до статті 48 Конвенції». Згідно з цим положенням, як зазначив Суд у своєму рішенні від 9 лютого 1967 року (*«Linguistic» case, Series A, p. 18*), «Суд наділяється компетенцією *ratione materiae* Суду кожного разу, коли у справі виникає питання про тлумачення або застосування Конвенції».

48. Фраза «справи щодо тлумачення та застосування ... Конвенції», яка міститься у статті 45 Конвенції, вражає своєю широтою. Дуже загальне значення, яке йому слід надати, підтверджується англійським текстом пункту 1 статті 46, який сформульований навіть ширше («*усі питання*»), ніж стаття 45 («*усі випадки*»).

49. Щоправда, зі статті 45 Конвенції випливає, що Суд може здійснювати свою юрисдикцію лише щодо справ, які були належним чином передані до Суду, і його нагляд обов'язково має бути спрямований насамперед на дотримання умов, викладених у статтях 47 та 48 Конвенції. Проте, як тільки справу належним чином передано до Суду, він наділяється повною юрисдикцією, і, як наслідок, може взяти до розгляду всі питання факту та права, які можуть виникнути під час розгляду справи.

50. Тому неможливо зрозуміти, яким чином питання щодо тлумачення та застосування статті 26 Конвенції, поставлені перед Судом під час слухання справи, можуть випадати з його юрисдикції.

Така можливість є ще менш уявною, оскільки правило про вичерпання національних засобів правового захисту встановлює сферу, у межах якої Договірні держави погодилися відповідати за висунути проти них порушення перед органами Конвенції, і Суд має забезпечити дотримання положення, що стосуються цього, а також індивідуальні права та свободи, гарантовані Конвенцією та протоколами до неї.

Одним із загальновизнаних принципів міжнародного права, на який стаття 26 робить конкретне посилання, також є правило *вичерпання внутрішніх засобів правового захисту*, порушення якого звільняє держави від відповідальності перед міжнародним органом за свої дії.

Що стосується 6-місячного правила, то воно впливає зі спеціального положення Конвенції та є невід'ємним елементом правової стабільності.

51. Цей висновок жодним чином не скасовує повноваження, надані Комісії відповідно до статті 27 Конвенції щодо прийняття скарг. Завданням, яке ця стаття покладає на Комісію, є «*фільтрування*»: Комісія приймає або не приймає скарги. Рішення Комісії про відхилення скарг, які вона вважає неприйнятними, оскарженню не підлягають, як, крім того, й ті, якими скарги приймаються; рішення ухвалюються незалежним органом (*see mutatis mutandis, the Lawless judgment of 14th November 1960, Series A, p. 11*). Рішення про прийняття скарги до розгляду спонукає Комісію виконувати функції, викладені у статтях 28, 29, 30, 31 Конвенції, і відкриває перспективу, що справа може бути передана до Суду; але воно не є обов'язковим для Суду. Так само Суд не зв'язаний думкою, висловленою Комісією в її остаточному звіті «щодо того, чи свідчать виявлені факти про порушення відповідною державою своїх зобов'язань за Конвенцією» (стаття 31).

52. З наведених вище причин Суд вважає, що має юрисдикцію розглядати питання невичерпання національних засобів правового захисту та питання пропущення строків на подання скарги, порушені у цих справах.

Щодо *estoppels* (обмежувального строку)

53. Юрисдикція Суду ухвалювати рішення щодо доводів, наданих Урядом-відповідачем на підставі статті 26 Конвенції жодним чином не означає, що Суд

повинен ігнорувати позицію, яку посів Уряд у зв'язку з цим під час провадження у Комісії.

54. Насправді, є звичайною практикою міжнародних та національних судів, що заперечення щодо прийнятності, як правило, мають висуватися в *limine litis*. Це, якщо не завжди обов'язкова, то принаймні належна вимога відправлення правосуддя та правової стабільності. Сам Суд зазначив у пункті 1 правила 46 свого Регламенту, що «попереднє заперечення має бути подано стороною не пізніше, ніж до закінчення строку, встановленого для представлення першої заяви при розгляді по суті».

Безсумнівно, провадження в Суді не є тим самим, що має місце у Комісії, і зазвичай сторони навіть не однакові; але вони мають відношення до однієї справи, і це чітко впливає із загальної економії Конвенції, що заперечення щодо юрисдикції та прийнятності повинні, в принципі, спочатку висуватися перед Комісією, наскільки це дозволяють їх характер та обставини (*compare the Stögmüller judgment of 10th November 1969, Series A, pp. 41 – 42, paragraph 8, and the Matznetter judgment of the same date, Series A, p. 32, paragraph 6*).

55. Крім того, ніщо не заважає державам відмовитися від переваги правила вичерпання національних засобів правового захисту, основною метою якого є захист їх національного правопорядку. Щодо цього питання існує давно усталена міжнародна практика, якої Конвенція послідовно дотримується, оскільки в статті 26 вона посилається на «загальновизнані норми міжнародного права». Якщо під час провадження у Комісії мала місце така відмова (*see, for example, Yearbook of the Convention, Vol. 7, pp. 258 – 260*), навряд чи можна уявити, що відповідний Уряд має право відкликати відмову за власним бажанням після того, як справу передано до Суду.

56. Досліджуючи провадження, яке відбулося в Комісії, Суд визнає, що Уряд у своїх перших зауваженнях щодо прийнятності заяв висунув проти однієї зі скарг *Franz Ooms* підстави для неприйнятності, засновані на невичерпанні внутрішніх засобів правового захисту. Оскільки Комісія вважала цю скаргу явно необґрунтованою, вона не визнала за потрібне ухвалювати рішення щодо цього заперечення. Часткове рішення, ухвалене з цього питання у справі *Ooms*, датоване 11 лютого 1967 року.

На усних слуханнях, які відбулися після цього часткового рішення та рішень від тієї ж дати у двох пов'язаних справах, 6 квітня 1967 року член Комісії поставив представникові Уряду питання про можливість оскарження у *Conseil d'État* рішення магістратів у справах про бродяжництво (*ст. ст. 13, 16 Закону 1891 року*) та рішення Міністра юстиції про відмову звільнити затриманого бродягу (*ст. ст. 15, 18 того ж Закону*).

Представник Уряду відповів, що цей вищий адміністративний суд вважав себе позбавленим юрисдикції розглядати апеляцію на постанову магістрату (*Vleminckx judgment of 21st December 1951, cf. paragraph 37 above*).

Водночас представник Уряду підкреслив, що була «принаймні одна справа» – *Du Bois* – «що перебуває на розгляді *Conseil d'État*, в якій була знову порушена проблема права на оскарження рішення магістрату».

Далі представник Уряду висловив свою особисту думку про те, що «рішення Міністра про відмову» звільнити затриманого бродягу, безсумнівно, може бути скасовано *Conseil d'État* в разі потреби «з точки зору права». Однак представник Уряду не використав це як аргумент, щоб вимагати від Комісії відхилити заяви через невичерпання національних засобів правового захисту або відкласти прийняття рішення щодо їх прийнятності.

Таким чином, Комісія вважала себе спроможною зробити висновок про відсутність національних засобів правового захисту, а тому, як наслідок, визнала це у своєму рішенні від 7 квітня 1967 року, оголошуючи заяви прийнятними, «що заявники дотримались умов, встановлених статтею 26 Конвенції».

57. Однак за два місяці, 7 червня 1967 року, *Conseil d'État* виніс рішення, яким він змінив свою попередню судову практику; *Conseil d'État* визнав прийнятною та задовольнив апеляцію пана *Du Bois* про скасування наказу магістрату (*див. пункт 37 вище*).

Уряд поінформував Комісію про це рішення у своєму меморандумі від 31 липня 1967 року та офіційно просив відхилити три скарги як неприйнятні через невичерпання національних засобів правового захисту.

Адвокат скаргників висловив думку, що Уряд-відповідач «на цьому етапі не може оскаржувати прийнятність заяв, оскільки це було остаточно визначено рішенням Комісії від 7 квітня 1967 року» (*параграф 59 звіту*).

8 лютого 1968 року представник бельгійського Уряду повторив вимогу на слуханні в Комісії (*параграфи 124, 125 звіту*): він запропонував Комісії прийняти «друге рішення щодо прийнятності щодо того, що положення зазначеного рішення *Conseil d'État* чітко встановлює, що заявники мали в своєму розпорядженні засіб правового захисту, яким вони не скористалися, хоча могли це зробити».

Зрештою, Комісія відхилила це прохання у своїй доповіді, прийнятій 19 липня 1969 року (*пункт 177*). Комісія нагадала, що «відповідно до принципів міжнародного права, зазначених у статті 26 Конвенції, заявник не зобов'язаний вичерпувати національний засіб правового захисту, якщо з огляду на усталену національну судову практику цей засіб не має розумних шансів на успіх»; Комісія зазначила, що це було до винесення рішення у справі *Du Bois* від 7 червня 1967 року щодо оскарження рішень магістратів у справах про бродяжництво, і дійшла висновку, що Комісія мала рацію, оголосивши три скарги прийнятними, і що вищезгадане рішення «не є новим фактором, що виправдовує повторний розгляд рішення щодо прийнятності заяв».

За цих обставин Суд не може вважати, що Уряд не міг висунути перед ним заперечення щодо невичерпання національних засобів правового захисту щодо наказів магістратів у Шарлеруа, Намюрі та Брюсселі.

58. Те саме не стосується альтернативного твердження Уряду про те, що заявник *Versyp* подав скаргу з недотримання строку.

Так, *Versyp* подав заяву до Комісії 16 серпня 1966 року, тобто більше ніж через шість місяців після рішення брюссельського поліцейського суду від 4 листопада 1965 року, на підставі якого його було взято під варту за бродяжництво (див. пункти 29, 31 вище).

Виходячи з цього, Уряд стверджує, що якщо Суд вважав, що рішення не підлягало на той час будь-якій формі оскарження, скарга заявника *Versyp* до Комісії мала б бути визнана неприйнятною через недотримання строку, встановленого статтею 26 *in fine* Конвенції.

Суд зазначає, що це подання ніколи не було подано ані до Комісії, ані навіть до Суду під час письмової процедури: представник Уряду вперше представив його у своєму зверненні від 16 листопада 1970 року, тобто більше ніж через три роки після рішення Комісії щодо про прийнятності та більше ніж через рік після того, як справу було подано до Суду.

За цих обставин Суд вважає, що Уряд не може стверджувати, що заяву *Versyp* подано несвоєчасно.

59. Цей самий висновок є справедливим щодо заяви про невичерпання засобів правового захисту, наданої Урядом до Суду щодо рішень Міністра юстиції про відхилення клопотань трьох заявників про звільнення.

Заявники стверджували, що тримання їх під вартою за рішенням Міністра було порушенням пункту 1 статті 5 Конвенції. Уряд стверджував, що він міг би оскаржити зазначені рішення у *Conseil d'État*, стверджуючи про порушення статті 5 Конвенції, яка прямо застосовується у бельгійській правовій системі, і що вони не дотрималися цієї стратегії. Але Уряд ніколи не посилався перед Комісією на статтю 26 Конвенції з цього питання (пор. пункти 56, 57 вище). Тому з уже зазначених причин Уряд не може зробити це вперше в Суді.

Щодо твердження Уряду про невичерпання національних засобів правового захисту

60. Суд нагадує, що, згідно з міжнародним правом, на яке прямо посилається стаття 26 Конвенції, правило про вичерпання національних засобів правового захисту

вимагає використання лише таких засобів правового захисту, які доступні зацікавленим особам то є достатніми, тобто стверджувати, що такі засоби здатні забезпечити належний розгляд скарг (*Stögmüller judgment of 10th November 1969, Series A, p. 42, paragraph 11*).

Також Суд визнає, що саме Уряд має порушувати твердження про те, щоб вказати засоби правового захисту, які, на його думку, були доступні для відповідних осіб та якими вони повинні були скористатися, доки вони не будуть вичерпані.

Інформація, надана Урядом з цього приводу, частково стосується наказів про затримання, частково стосується подальшого затримання заявників. Оскільки Суд встановив, що Уряд не має права робити пояснення на основі більш пізньої інформації (*див. пункт 59 вище*), лише перша частина має значення у зв'язку зі статтею 26 Конвенції. Аргументація Уряду з цього питання зазнала явних змін у ході провадження.

61. Ніколи не заперечувалося, що накази, винесені магістратами щодо *De Wilde, Ooms* та *Versyp*, мали адміністративний характер, а тому не підлягали оскарженню чи касаційному провадженню (*див. пункт 37 вище*).

Представник Уряду також визнав на перших слуханнях у Комісії та, очевидно, спираючись на рішення у справі *Vleminckx* від 21 грудня 1951 року, що *Conseil d'État* також не дозволив би оскаржити вказані накази про затримання.

Після рішення у справі *Du Bois* від 7 червня 1967 року представник Уряду визнав, що попередня прецедентна практика «*дещо не відповідала фактам у тому сенсі, що фактично не могло бути жодного адміністративного рішення після наказу магістрату*» (*пункт 120 звіту Комісії*). У Суді він висловив аналогічну позицію, зазначивши, що стверджуване рішення Міністра, згадане у рішенні у справі *Vleminckx*, було «*лише адміністративним заходом виконання*» наказу магістрату або, іншими словами, «*суто фізичною операцією*». Ця точка зору видається правильною: перевірка матеріалів провадження в магістратах показує, що насправді сталося те, що магістрати Шарлеруа, Намюра та Брюсселя доручили компетентним службовцям прокуратури виконувати їхні накази, і з цією метою вони «вимагали» від директорів установ *Wortel* та *Merksplas* «прийняти» *De Wilde, Ooms* та *Versyp* «до (закладу)» без будь-якого подальшого «рішення» з цього питання (*див. параграфи 17, 24, 29 вище*). Міністр, безсумнівно, може втрутитися відповідно до Закону 1891 року, щоб зупинити виконання наказів про затримання. Однак на практиці Міністр, як правило, не використовує це повноваження, і він не робив цього в цих випадках.

Проте представник Уряду стверджував перед Комісією, а потім – перед Судом, що з того ж самого рішення у справі *Du Bois* випливає, що накази магістратів про затримання за бродяжництво насправді можна оскаржити в *Conseil d'État*. Представник Уряду додав, що справа *Du Bois* вже перебувала на розгляді у вищому адміністративному суді на момент затримання заявників, що, отже, на той час існувала можливість скасування норми, викладеної у справі *Vleminckx*, і що, з цієї причини заявники не мали права на звільнення, не скориставшись таким засобом правового захисту.

62. Суд не може прийняти вказану позицію. Суд визнає, – навіть не маючи необхідності перевіряти тут, чи мало б звернення до *Conseil d'État* таку силу, щоб задовольнити клопотання, – що, згідно з усталеною юридичною думкою, яка існувала в Бельгії до 7 червня 1967 року, скарги до *Conseil d'État* щодо наказів магістрату визнавались неприйнятними.

У справі *Du Bois* це було подання самого Уряду до *Conseil d'État*. Не можна дорікати заявникам у тому, що їхня поведінка у 1965 та 1966 роках відповідала думці, яку представник Уряду продовжував висловлювати на початку 1967 року на слуханнях щодо прийнятності в Комісії, яка на той час була поширеною у Бельгії.

Крім того, після того, як стало відомо рішення від 7 червня 1967 року у справі *Du Bois*, заявники не мали можливості скористатися можливим засобом правового захисту, який, здавалося, відкривався перед ними, оскільки задовго до того, як це рішення було проголошено, завершився строк у 60 днів, встановлений статтею 4 Указу Регента від 23 серпня 1948 року про процедуру адміністративного провадження у *Conseil d'État*.

Таким чином, Суд вважає, що твердження Уряду про неприйнятність скарг щодо наказів про тримання під вартою на підставі недотримання правила про вичерпання національних засобів правового захисту є необґрунтованим.

ЩОДО СУТІ

63. Стосовно суті цих справ Уряд та Комісія по суті повторили на усних слуханнях аргументи, що містяться у їхніх відповідних меморандумах.

Уряд просив Суд «встановити, що рішення та заходи, які є предметом заяв, поданих проти Бельгії *Jacques De Wilde* (17 червня 1966 року), *Franz Ooms* (20 травня 1966 року) та *Edgard Versyp* (16 серпня 1966 року), не суперечать зобов'язанням Бельгії за Європейською конвенцією про захист прав людини».

Зі свого боку, Комісія попросила Суд «вирішити:

- (1) чи відповідає юрисдикція, яку здійснює магістрат при ухваленні наказу про передачу заявників у розпорядження Уряду з підстав бродяжництва, вимогам Конвенції, зокрема пункту 4 статті 5 Конвенції;
- (2) чи було порушено Конвенцію, зокрема пункт 4 статті 5 Конвенції, через те, що заявники не мали у своєму розпорядженні засобу правового захисту в суді, який через розумні проміжки часу після первинного рішення про затримання міг перевірити, чи було їхнє ув'язнення все ще залишається законним, і розпорядитися про їх звільнення, якщо їх позбавлення волі не відповідало б вимозі законності;
- (3) чи не було порушено Конвенцію, зокрема статтю 7, пункту 1 статті 6, пункт 3(b) і 3(c) Конвенції, тим фактом, що виправні заходи, вжиті щодо бродяг згідно з

бельгійським законодавством, на практиці, як стверджується, мають кримінальний характер;

(4) чи було порушено Конвенцію, зокрема статтю 4 Конвенції, тим фактом, що заявники піддавалися примусовій праці під час ув'язнення, яка нібито не відповідала вимогам статті 5 Конвенції;

(5) чи було порушено Конвенцію, зокрема статтю 8 Конвенції, фактом цензури листування заявників під час їх ув'язнення».

Із справ, розглянутих Судом, випливає, що питання по суті виникають також у зв'язку з пунктом 1 статті 5 Конвенції, пунктом 3 статті 5 Конвенції, статтею 3 Конвенції та статтею 13 Конвенції.

Щодо «загальних і попередніх зауважень» Уряду

64. У своїх меморандумах та усних виступах Уряд нагадав, що функція Суду полягає в ухваленні рішення щодо трьох конкретних справ, у яких було застосовано відповідне законодавство, а не щодо абстрактної проблеми, пов'язаної з сумісністю законодавства з Конвенцією; з цього приводу Уряд посилався на *De Becker judgment of 27th March 1962 (Series A, p. 26 in fine)*.

Виходячи з цієї передумови, Уряд підкреслив, що заявники добровільно з'явилися в поліцію і що їхнє прийняття до установ *Wortel* та *Merksplas* було результатом «явного чи неявного прохання» з їхнього боку, явного для *Versyp* та *Ooms*, неявного для *De Wilde*.

На думку Уряду, така «добровільна явка» навряд чи може бути рівнозначна «позбавленню волі» у значенні статті 5 Конвенції. З цього Уряд дійшов висновку, що Суд повинен негайно виключити будь-яку думку про недотримання вимог Конвенції як щодо «самого тримання під вартою», так і «умов тримання під вартою».

65. Ця аргументація не переконала Суд. Тимчасова біда або нещастя можуть змусити людину здатися поліції для [цілей подальшого] ув'язнення. Це не обов'язково означає, що особа, яка просить [затримати її], перебуває у стані бродяжництва, і тим більше, що вона є професійним жебраком або що її стан бродяжництва є наслідком однієї з обставин – неробство, пияцтво чи аморальність, – які відповідно до статті 13 бельгійського закону 1891 року могли обумовити більш суворий захід у вигляді тримання під вартою.

Оскільки побажання заявників були враховані, вони у жодному разі не можуть усунути або приховати обов'язковий, на відміну від договірний, характер оскаржуваних рішень; цей обов'язковий характер однозначно виявляється в правових текстах (ст. ст. 8, 13, 15, 16, 18 Закону 1891 року) та в документах, які розглядаються Судом.

Насамкінець – і перш за все, – право на свободу є надто важливим у «демократичному суспільстві» за значенням Конвенції, щоб особа могла втрачати переваги захисту Конвенції лише з однієї причини, що вона віддає себе під контроль. Тримання під вартою може порушувати статтю 5 Конвенції, навіть якщо відповідна особа могла на це погодитись. Коли справа стосується *ordre public* у Раді Європи, у

кожному випадку потребується ретельний нагляд з боку органів Конвенції за всіма заходами, які можуть порушити права та свободи, які вона гарантує. Крім того, у статті 12 Закону 1891 року визнається необхідність такого нагляду на національному рівні: він зобов'язує суддів «встановлювати особу, вік, фізичний і психічний стан, спосіб життя осіб, які постали перед поліцейським судом за бродяжництво». Той факт, що заявники *«reported voluntarily»*, жодним чином не звільняє Суд від його обов'язку перевіряти, чи мало місце порушення Конвенції.

Щодо стверджуваного порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

66. З матеріалів справи випливає, що заявники стверджували, серед іншого, про порушення пункту 1 статті 5 Конвенції; Уряд оскаржив цю заяву, а сама Комісія відхилила його у своїй доповіді.

У частині, що стосується цих справ, пункт 1 статті 5 Конвенції передбачає наступне: «Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

е) законне утримання ... бродяг; ... ».

Заявників позбавив свободи поліцейський суперінтендант, до якого вони з'явилися, і він тимчасово доставив їх протягом 24-х годин, як це передбачено розділом 3 Закону від 1 травня 1849 року, до магістрату, який їх передав у розпорядженні Уряду (*див. пункти 16, 17, 23, 24, 28, 29 вище*).

Законність дій начальників поліції не оскаржувалася; оскільки зацікавлені особи добровільно повідомили про це, а також зазначили, що вони жебракували, цілком нормально, що вони мали постати перед магістратом для ухвалення відповідного рішення. Цей акт, до того ж, мав винятково попередній характер.

Взятті під варту було здійснене на підставі наказу магістратів. Таким чином, законність тримання під вартою трьох заявників має бути оцінена за допомогою посилення на ці накази.

68. Конвенція не містить визначення терміну «бродяга». Визначення статті 347 КК Бельгії говорить, що «бродягами є особи, які не мають постійного місця проживання, засобів до існування та постійного ремесла чи професії». Якщо ці три умови наявні, вони можуть змусити компетентні органи видати наказ про передачу відповідних осіб у розпорядження Уряду як бродяг. Наведене визначення жодним чином не суперечить звичайному значенню терміну «бродяга», і Суд вважає, що особа, яка є бродягою відповідно до положень статті 347 [КК Бельгії], у принципі підпадає під винятки, передбачені пунктом 1(е) статті 5 Конвенції.

У цих справах відсутність постійного місця проживання та засобів до існування була результатом не лише дій відповідних осіб, які добровільно з'явилися до поліції, проте й їхніх власних заяв, зроблених у той час: усі троє заявили, що вони не мають будь-якої роботи (див. пункти 16, 23, 28 вище). Щодо постійного характеру цієї відсутності роботи, то магістрати Шарлеруа, Намюра та Брюсселя мали змогу зробити висновок з наявної в них інформації щодо відповідних заявників. Крім того, на це вказував той факт, що, хоча вони нібито були працівниками, троє заявників, очевидно, не мали змоги довести наявність у них мінімальної кількості робочих днів, які необхідно відпрацювати упродовж певного періоду, яка, відповідно до Королівського указу від 20 грудня 1963 року (*Articles 118 et seqq.*), надавала б їм право на отримання допомоги по безробіттю.

69. Маючи, таким чином, статус «бродяги», заявники могли, згідно з пунктом 1(е) статті 5 Конвенції, бути взяті під варту за умови, що це було ухвалено компетентними органами та відповідно до процедури, встановленої бельгійським законодавством.

У зв'язку з цим Суд зауважує, що заявники не отримували однакового поводження:

- *De Wilde* був 19 квітня 1966 року переданий у розпорядження Уряду на два роки, але звільнений 16 листопада 1966 року;
- *Ooms* був переданий у розпорядження Уряду 21 грудня 1965 року на невизначений строк, але звільнений через рік, тобто після закінчення встановленого законом терміну;
- *Versyp* був переданий у розпорядження Уряду 4 листопада 1965 року на два роки, але звільнений 10 серпня 1967 року, тобто через 1 рік, 9 місяців і 6 днів (див. пункти 17, 20, 24, 26, 29, 31 вище).

Як уже зазначав Суд, передача особи у розпорядження Уряду на певний період відрізняється від передачі на невизначений період не лише тим, що перша застосовується на мінімальний період у 2 роки (стаття 13 Закону 1891 року), тоді як друга не може тривати довше 1 року (ст. ст. 16, 18): перша також є більш суворим заходом, оскільки він вноситься до категорії судимості (див. пункт 36 вище), а також має наслідком позбавлення виборчих прав (див. пункт 158 звіту Комісії).

У цих справах у постановах щодо *De Wilde* та *Versyp* не вказано, яка з чотирьох умов, згаданих у статті 13, могла змусити магістрати застосувати цей розділ, а не статтю 16, але вони посилаються на адміністративні справи відповідних осіб.

У справі *Jacques De Wilde* містилася інформаційна записка від 19 квітня 1966 року – день, коли він постав перед магістратом у Шарлеруа – у якій перераховувалися різні вироки та накази, згідно з якими *Jacques De Wilde* був переданий у розпорядження уряду (див. пункт 16 вище).

Крім того, поліцейський суд Брюсселя мав перед собою, коли *Versyp* з'явився там, документ з Управління соціальної реабілітації, у якому його бродяжництво пояснювалося ледарством та залежністю від алкоголю (див. пункт 28 вище).

70. Таким чином, Суд не виявив ані неправомірності, ані свавілля у передачі трьох заявників у розпорядження Уряду, а тому Суд не має підстав визнавати затримання, яке виникло в результаті цього, несумісним з пунктом 1(е) статті 5 Конвенції.

Щодо стверджуваного порушення пункту 3 статті 5 Конвенції

71. У Комісії заявники також стверджували, що мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції, який передбачає, що: «Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання».

Пункт 1(с) статті 5 Конвенції, на який посиляється цитований текст, стосується виключно «законного арешту або затримання особи з метою доставлення її до компетентного органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні злочину або коли обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню ним злочину або втечі після його вчинення».

Оскільки звичайне бродяжництво не є злочином у бельгійському законодавстві (*див. пункт 34 вище*), заявники були заарештовані та затримані не відповідно до підпункту (с) пункту 1 статті 5 Конвенції – і, можна додати, згідно з підпунктом (а) пунктом 1 статті 5 Конвенції («після засудження компетентним судом»), а фактично згідно з підпунктом (е) пункту 1 статті 5 Конвенції. З цього Суд має зробити висновок, як і Комісія, що пункт 3 статті 5 Конвенції не був застосовний до них.

Щодо стверджуваного порушення пункту 4 статті 5 Конвенції

72. Комісія певною мірою прийняла аргументи заявників та висловилася, що система, про яку йдеться, не відповідає пункту 4 статті 5 Конвенції.

Згідно з пунктом 4 статті 5 Конвенції, який, *inter alia*, застосовується до бродяг, затриманих відповідно до пункту 1(е) статті 5 Конвенції, «кожен, хто має право свободи внаслідок арешту або утримання під вартість, має право ініціювати провадження, у ході якого суд без зволікання встановлює законність утримання та рішення про звільнення, якщо утримання є незаконним.

73. Хоча Суд не виявив у цих справах будь-якої несумісності з пунктом 1 статті 5 (*див. пункти 67 – 70 вище*), цей висновок не звільняє від теперішнього розгляду того, чи було будь-яке порушення пункту 4 статті 5 Конвенції. Останнє, по суті, є окремим положенням, і його дотримання не впливає *eo ipso* з дотримання першого: «Кожен, хто позбавлений волі законно чи ні, має право на нагляд за законністю з боку суду»; тому порушення може бути наслідком або тримання під вартою,

несумісного з пунктом 1 статті 5 Конвенції, або відсутності будь-яких проваджень, що задовольняють пункт 4 статті 5 Конвенції, або навіть обох одночасно.

Щодо рішень про взяття під варту

74. Суд почав з аналізу того, чи умови, в яких *De Wilde, Ooms* та *Versyp* постали перед магістратами, задовольняли їхньому праву ініціювати провадження у суді щодо сумніву в законності їхнього тримання під вартою.

75. Заявники були затримані на виконання наказів магістратів: їх арешт поліцією був лише тимчасовим актом, і жодні інші органи влади не втручалися у ці три справи (див. пункт 67 вище).

Отже, виникає перше запитання: чи вимагає пункт 4 статті 5 Конвенції, щоб два органи розглядали справи, які підпадають під цю статтю, тобто один, який виносить наказ про взяття під варту, а другий, який має атрибути суду, перевіряє законність цього ж заходу за клопотанням відповідної особи? Або, на противагу цьому, чи достатньо того, що розпорядження про взяття під варту має бути видано органом влади, який має елементи, властиві поняттю «суд» у значенні пункту 4 статті 5 Конвенції?

76. На перший погляд, формулювання пункту 4 статті 5 Конвенції може змусити подумати, що вона гарантує право затриманого завжди на контроль суду за законністю попереднього рішення, яке позбавило його свободи. Однак у двох офіційних текстах використовуються різні терміни, оскільки англійський текст говорить про «*proceedings*», а не про «*appeal*», «*recourse*» або «*remedy*» (*compare Articles 13 and 26*).

Крім того, зрозуміло, що мета пункту 4 статті 5 Конвенції полягає в тому, щоб забезпечити особам, які заарештовані та затримані, право на судовий нагляд за законністю заходів, до яких вони піддані; слово «*court*» («*tribunal*») там зустрічається в однині, а не у множині.

Якщо рішення про позбавлення особи свободи приймається адміністративним органом, немає сумніву, що пункт 4 статті 5 Конвенції зобов'язує Договірні держави надати затриманій особі право на звернення до суду. Проте немає нічого, що вказує на те, що те саме стосується випадків, коли рішення приймається судом за результатами судового провадження.

В останньому випадку нагляд, який вимагається пунктом 4 статті 5 Конвенції, інкорпорований до самого судового рішення; це так, наприклад, коли вирок про позбавлення волі виноситься після «засудження компетентним судом» (пункт 1(а) статті 5 Конвенції).

Отже, можна зробити висновок, що пункт 4 статті 5 Конвенції дотримується, якщо арешт або затримання бродяги, передбачені пунктом 1(е) статті 5 Конвенції, має місце за рішенням «суду» у значенні пункту 4 статті 5 Конвенції.

Однак, як це впливає з мети та об'єкта статті 5 Конвенції, а також із самих умов пункту 4 статті 5 Конвенції («*proceedings*», «*recours*»), що для створення такого «суду» влада повинна забезпечити основні гарантії процедури, що застосовується у справах про позбавлення волі. Якщо процедура компетентного органу їх не передбачає, держава не може бути позбавлена обов'язку надати відповідній особі інший орган, який забезпечує всі гарантії судової процедури.

Підсумовуючи, Суд вважає, що втручання одного органу відповідає пункту 4 статті 5 Конвенції, проте за умови, що процедура має судовий характер і надає відповідній особі гарантії, що відповідають конкретній формі позбавлення свободи.

77. Таким чином, Суд порушує питання, чи мав магістрат у цих справах характер «суду» у значенні пункту 4 статті 5 Конвенції, і особливо, чи користувалися заявники, постаючи перед ним, згаданими вище гарантіями.

Немає сумніву, що з організаційної точки зору магістрат є «судом»; Комісія фактично прийняла це. Магістрат є незалежним як від виконавчої влади, так і від сторін у справі, і він користується перевагами гарантій, які надаються суддям ст. ст. 99, 100 Конституції Бельгії.

Завдання, яке має виконувати магістрат у справах, що перебувають в його провадженні, полягає у з'ясуванні того, чи дотримані законодавчі умови, необхідні для «*передачі в розпорядження Уряду*», щодо особи, яка постала перед ним. Саме цим висновком поліцейський суд обов'язково вирішує «законність» затримання, санкціонувати яке просить прокуратура.

Проте Комісія підкреслила, що у справах про бродяжництво магістрат виконує «адміністративну функцію» і, отже, не здійснює «судовий нагляд», якого вимагає пункт 4 статті 5 Конвенції. Ця думка ґрунтується на судовій практиці Касаційного суду та *Conseil d'Etat* (див. пункт 37 вище). З цього Комісія дійшла висновку, що є важливим забезпечення належної процедури судового провадження.

78 Є цілком справедливим, що Конвенція використовує слово «суд» (*English «court», French «tribunal»*) у кількох своїх статтях. Це робиться для того, щоб відзначити один з фундаментальних елементів гарантії, що надається особі відповідним положенням (*see, in addition to Article 5 (4), Articles 2 (1), 5 (1) (a) and (b), and 6 (1) (tribunal)*). У всіх цих випадках він позначає органи, які виявляють не лише спільні фундаментальні риси, з яких найважливішою є незалежність від виконавчої влади та сторін у справі (*see Neumeister judgment of 27th June 1968, Series A, p. 44, paragraph 24*), проте й також і гарантії належної судової процедури. Форми процедури, яких вимагає Конвенція, однак, не обов'язково повинні бути однаковими у кожному випадку, коли потрібне втручання суду. Щоб визначити, чи забезпечує провадження адекватні гарантії, необхідно враховувати особливий характер обставин, за яких відбувається таке провадження. Таким чином, у справі *Neumeister* Суд вважав, що

компетентні суди залишалися «судами», незважаючи на відсутність «рівності сторін» між стороною обвинувачення та особою, яка просила про тимчасове звільнення (*see Neumeister judgment of 27th June 1968, Series A, p. 44, paragraph 24*). Тим не менш, те ж саме може бути невірним в іншому контексті та, наприклад, в іншій ситуації, яка також регулюється пунктом 4 статті 5 Конвенції.

79. Таким чином, Суд має визначити, чи провадження в поліцейських судах Шарлеруа, Намюра та Брюсселя задовольняло вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції, які впливають із тлумачення, прийнятого вище.

Таким чином, Суд має визначити, чи провадження в поліцейських судах Шарлеруа, Намюра та Брюсселя задовольняло вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції, які впливають із тлумачення, прийнятого вище. Позбавлення волі, яке оскаржують *De Wilde, Ooms* та *Versyp* має ознаки позбавлення волі, призначеного кримінальним судом. Таким чином, процедура, що була застосовано щодо заявників, не може містити гарантії, значно нижчі від тих, що передбачені для кримінальних проваджень у державах-членах Ради Європи.

Відповідно до бельгійського законодавства, кожну особу, викрити в бродяжництві, заарештовують, а потім доставляють – як правило, упродовж 24-х годин – до поліцейського суду (*стаття 8 Закону 1891 року, стаття 3 Закону від 1 травня 1849 року*). Що стосується допиту цієї особи, то Закон 1891 року обмежується уточненням у статті 12, що магістрат встановлює особу, вік, фізичний і психічний стан, а також спосіб життя особи, яка постала перед магістратом. Що стосується права на захист, то єдине відповідне положення міститься в статті 3 Закону від 1 травня 1849 року, який передбачає, що відповідній особі надається триденна відстрочка, якщо особа про неї просить. За інформацією Уряду, КПК не поширюється на випадки затримання бродяг.

На процедуру, про яку йдеться, впливає адміністративний характер рішення, яке має бути ухвалене. Воно не забезпечує гарантій, порівнянних з тими, які існують щодо затримання у кримінальних провадженнях, незважаючи на те, що затримання бродяг є дуже схожим у багатьох аспектах [на затримання підозрюваних у вчиненні злочинів].

Важко зрозуміти, чому особи, заарештовані за бродяжництво, повинні підпадати під правила такого спрощеного провадження. Так, особи, до яких застосовуються навіть менші покарання, аніж ті що передбачено щодо осіб, до яких застосовується стаття 13 і навіть стаття 16 Закону 1891 року, включно з особами, яких притягнуто до відповідальності за злочин, передбачений ст. ст. 342 – 344 КК (бродяжництво за обтяжуючих обставин), мають ширші процесуальні гарантії відповідно до КПК.

Ця процедура, безсумнівно, містить певні процесуальні особливості, такі як проведення слухання та публічне винесення рішення, але їх недостатньо, щоб надати магістрату характер «суду» у значенні пункту 4 статті 5 Конвенції, коли належним чином враховується серйозність того, про що йде мова, а саме тривале позбавлення волі з різними ганебними наслідками.

Таким чином, провадження у поліцейському суді само по собі не задовольняє вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції, і Комісія була цілком права, вважаючи, що засіб правового захисту мав бути відкритим для заявників.

Проте Суд уже постановив, що *De Wilde, Ooms* та *Versyp* не мали доступу ані до вищого суду, ані, принаймні на практиці, до *Conseil d'État* (див. пункти 37, 62 вище).

80. Таким чином, Суд доходить висновку, що у питанні, що наразі розглядається, мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції у тому, що троє заявників не користувалися гарантіями, які містяться в цьому пункті.

Щодо відхилення клопотань, поданих, до адміністративних органів, про звільнення заявників

На думку заявників, мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції не лише через умови, в яких магістрат ухвалив рішення про їх взяття під варту, проте й через відмову у задоволенні їхніх клопотань про звільнення.

82. Суд визнає, що заявники без сумніву могли подати апеляцію до *Conseil d'État*, і що ця апеляція була б ефективною, якби Міністр юстиції порушив Закон 1891 року, відмовивши у їхніх клопотаннях про звільнення. Проте жоден із них не стверджує, що перебував у такій ситуації, коли закон вимагає припинення тримання під вартою. *De Wilde* та *Versyp* фактично було звільнено до закінчення дворічного терміну, встановленого суддею (стаття 13 Закону 1891 року; пункти 17, 20, 29, 31 *in fine* та 40 вище); третього заявника – *Ooms* – було звільнено після закінчення встановленого законом терміну в один рік, навіть коли його заощадження для цілей звільнення до того часу не досягли встановленої суми (статті 16, 17, 18, перший параграф, Закону 1891 року; пункти 24, 26 *in fine* і 40 вище).

Заявники також могли подати позов до *Conseil d'État* – як вони зробили перед Комісією, хоча й не дуже точно (див. пункт 48 звіт), – що їхнє затримання в будь-якому випадку порушило пункт 1 статті 5 Конвенції, зокрема тому, що через з огляду на наступні обставини вони втратили свій характер бродяг. Насправді стаття 5 Конвенції прямо застосовується у бельгійській правовій системі, тому її порушення можна було оскаржити у *Conseil d'État*, і не можна стверджувати *a priori*, що вона не прийняла б швидкого рішення.

83. З іншого боку, клопотання передбачали реалізацію Міністром юстиції дискреційних повноважень, наданих йому Законом 1891 року (ст. ст. 15, 18), щоб прийняти рішення у світлі обставин, на які посилається зацікавлена сторона, або іншу доречну інформацію про те, чи має бути затриманий бродяга звільнений раніше встановленого законом строку або терміну, встановленого наказом магістрату. Таким чином, будь-які дії, які були вжиті після цього, повністю виходять за межі застосування положення пункту 4 статті 5 Конвенції. Це останнє положення

фактично вимагає нагляду лише за законністю тримання під вартою або його продовження.

84. Отже, Суд не знаходить порушення пункту 4 статті 5 Конвенції у спірному питанні.

Щодо стверджуваного порушення статей 6 та 7 Конвенції

85. Як Комісія, так і Уряд стверджують, що статті 6 та 7 Конвенції, на які посилаються заявники, не застосовуються.

86. Суд вже дійшов висновку, що під час слухання магістратами із заявниками не дотримувалися вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції (*див. пункти 74 – 80 вище*). Цей висновок робить зайвим перевіряти, чи була стаття 6 Конвенції застосовна в цій справі, і якщо так, то чи вона була дотримана.

87. Що стосується статті 7 Конвенції, то очевидно, що вона не має значення. Звичайне бродяжництво не є «правопорушенням» за бельгійським законодавством, і суддя не визнав заявників «винними» і не наклав на них «покарання» (*see, mutatis mutandis, the Lawless judgment of 1st July 1961, Series A, p. 54, paragraph 19*).

Щодо стверджуваного порушення статті 4 Конвенції

88. Відповідно до статті 4 Конвенції,

«1. ...

2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.

3. Для цілей цієї статті значення терміну «примусова чи обов'язкова праця» не поширюється:

а) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи ...; ... ».

На думку Комісії, робота, яку були змушені виконувати заявники, не була виправдана статтею 4 Конвенції, оскільки, на її думку, мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

89. Суд вже визнав порушення права, гарантованого пунктом 4 статтею 5 Конвенції (*див. пункти 74 – 80 вище*), але при цьому Суд не вважає, що він повинен робити з цього висновок про порушення статті 4 Конвенції. Суд фактично вважає, що пункт 3(а) статті 4 дозволяє роботу, яка зазвичай вимагається від осіб, позбавлених волі на підставі пункту 1(е) статті 5 Конвенції. Крім того, на підставі наданої йому інформації Суд встановив, що не було встановлено порушення пункту 1(е) статті 5 Конвенції щодо *De Wilde, Ooms та Versyp* (*див. пункти 67 – 70 вище*).

90. Крім того, обов'язок працювати, покладений на трьох заявників, не перевищував «звичайних» меж у значенні пункту 3(а) статті 4 Конвенції, оскільки вказаний обов'язок мав на меті сприяти їхній реабілітації та ґрунтувався на загальному стандарті, статті 6 Акту 1891 року, який знаходить свій еквівалент у кількох

держав-членах Ради Європи (*see paragraph 38 above and Appendices IV and V to the Commission's report*).

Отже, органи влади Бельгії не порушили статтю 4 Конвенції.

Щодо стверджуваного порушення статті 8 Конвенції.

91. Під час тримання під вартою листування заявників перебувало під певним наглядом. На думку Комісії, це призвело до порушення статті 8 Конвенції, з одного боку, через те, що затримання заявників було незаконним, оскільки не було дотримано пункт 4 статті 5 Конвенції, а також з іншого боку, тому що, навіть якби воно було законним, звичайне затримання за бродяжництво не може тягнути за собою обмеження свободи листування, яке є допустимим у кримінальних справах.

92. Щодо першого аргументу Суд нагадує *mutatis mutandis* причини, наведені у пункті 89 вище щодо обов'язкової праці.

93. Щодо другого аргументу Суд нагадує, що стаття Конвенції передбачає, що:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

Суд визнає, що нагляд, про який йдеться, який, безсумнівно, є «втручанням державного органу у здійснення (права)», передбаченого пунктом 1 статті 8 Конвенції, здійснювався «відповідно до закону» – у значенні пункту 2 – як це передбачено у ст. ст. 20 – 23 Королівського указу від 21 травня 1965 року в поєднанні зі ст. 95.

Далі, у світлі наданої йому інформації, Суд зазначає, що компетентні органи Бельгії не переступили у цих справах меж повноважень розсуду, які пункт 2 статті 8 Конвенції залишає Договірним державам: навіть у випадках осіб, затриманих за бродяжництво, ці органи мали достатні підстави вважати, що це було «необхідно», «встановлювати обмеження з метою запобігання заворушенням чи злочинам, захисту здоров'я чи моралі, захисту прав і свобод інших осіб».

Ці обмеження ні в якому разі не застосовувалися на постійній основі, відповідно до статті 24 Королівського указу від 21 травня 1965 року, а також у зв'язку з листуванням заявників з Комісією (*див. пункт 39 вище*).

Нарешті, нічого не вказує на те, що була дискримінація чи зловживання владою на шкоду заявникам (статті 14, 18 Конвенції).

Щодо стверджуваного порушення статті 3 Конвенції.

94. *De Wilde* та *Versyp* скаржилися на дисциплінарні покарання, застосовані до них за відмову працювати, але Комісія не вважала, що ці покарання порушують статтю 3 Конвенції.

Беручи до уваги надані йому факти, Суд також не знаходить, навіть *ex officio*, жодних припущень про порушення статті 3 Конвенції.

Щодо стверджуваного порушення статті 13 Конвенції.

95. Заявники посилалися на статтю 13 Конвенції, стверджуючи, що вони не мали «ефективного засобу правового захисту в національному органі» для отримання захисту прав, гарантованих статтями 5, 3, 4, 6, 7, 8 Конвенції.

Суд уже постановив, що поведження із заявниками не відповідало вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції (*див. пункти 74 – 80 вище*); з урахуванням зазначеного вище Суд не вважає, що він повинен запитувати, чи мало місце порушення статті 13 Конвенції.

Що стосується інших скарг заявників, Суд обмежується встановленням того, що статті 3, 4, 5, 6, 7, 8 Конвенції підлягають прямому застосуванню у бельгійській правовій системі. Таким чином, якби заявники вважали, що оскаржувані адміністративні рішення порушили права, гарантовані цими статтями, вони могли оскаржити їх у *Conseil d'État*.

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД,

І. ЩОДО ПИТАНЬ ЮРИСДИКЦІЇ ТА ПРИЙНЯТНОСТІ, ПОРУШЕНИХ У ЦИХ СПРАВАХ

1. Постановляє 12 голосами проти 4, що Суд має юрисдикцію розглядати питання невичерпання національних засобів правового захисту та порушення строків на подання скарги, які виникають у цих справах;
2. Постановляє одноголосно, що Уряд не обмежений у покладанні на правило вичерпання національних засобів правового захисту стосовно наказів магістратів у Шарлеруа, Намюрі та Брюсселі;
3. Постановляє одноголосно, що Уряд не може стверджувати, що заяву *Edgard Versyp* було подано несвоєчасно;
4. Постановляє одноголосно, що Уряд не може посилатися на правило вичерпання національних засобів правового захисту стосовно рішень Міністра юстиції, яким відхилено клопотання трьох заявників про звільнення;

5. Оголошує одноголосно необґрунтованим твердження Уряду про невичерпання національних засобів правового захисту щодо скарг, які стосуються наказів про взяття під варту;

6. Таким чином, одноголосно визнає, що Суд має юрисдикцію ухвалювати рішення по суті цих справ.

II. ЩОДО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПО СУТІ

1. Постановляє одноголосно, що «добровільне повідомлення» заявників недостатнє для встановлення відсутності будь-якого порушення Конвенції;

2. Постановляє одноголосно, що не було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції;

3. Постановляє одноголосно, що пункт 3 статті 5 Конвенції не застосовується у цих справах;

4. Постановляє 9 голосами проти 7, що мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції у зв'язку з тим, що заявники не мали жодного засобу правового захисту в поліцейському суді проти наказів про їхнє тримання під вартою;

5. Постановляє 15 голосами проти 1, що відсутнє порушення пункту 4 статті 5 Конвенції у зв'язку з відхиленням клопотань про звільнення, поданих заявниками до адміністративних органів;

6. Постановляє одноголосно, що Суд не вважає за необхідне висловлюватись щодо стверджуваного порушення статті 6 Конвенції;

7. Постановляє одноголосно, що стаття 7 Конвенції не застосовується у цих справах;

8. Постановляє одноголосно, що відсутнє порушення статті 4 Конвенції;

9. Постановляє 15 голосами проти 1, що відсутнє порушення статті 8 Конвенції;

10. Постановляє одноголосно, що відсутнє порушення статті 3 Конвенції;

11. Постановляє одноголосно, що Суд не вважає за можливе висловлюватись щодо стверджуваного порушення статті 13 Конвенції стосовно пункту II-4 вище;

12. Постановляє одноголосно, що відсутні порушення статті 13 стосовно інших скарг заявників;

13. Залишає за заявниками право, якщо виникне нагода, подати клопотання про справедливую сатисфакцію з питання, зазначеного у пункті II-4 вище.

